

Raport roczny 2022-23 - Stan praw człowieka na świecie

ANALIZA GLOBALNA

W roku 2022 wybuchały i odnawiały się konflikty, nie widać też końca tych trwających od dłuższego czasu. W niektórych miejscach naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego doprowadziły do przerażających tragedii ludzkich. Poważne skutki poszczególnych konfliktów z punktu widzenia praw człowieka i ochrony osób uciekających przed przemocą, jak również inne przypadki rażących naruszeń, w tym zbrodni przeciwko ludzkości, były przedmiotem niespójnych reakcji międzynarodowych. Naruszenia te obejmowały bezwzględne tłumienie wolności słowa, ograniczenia swobody zrzeszania się i pokojowych zgromadzeń, w tym protestów. Represje w najszerszym zakresie dotyczyły obrońców praw człowieka.

Jednocześnie przemoc ze względu na płeć wobec kobiet, dziewcząt i osób LGBTI pozostaje globalnym problemem mimo podjęcia pewnych działań w celu poprawy poziomu ochrony prawnej, a w kwestii praw do aborcji odnotowano zarówno znaczące niepowodzenia, jak i postępy. Chociaż wiele krajów zaczęło wychodzić z cienia światowego kryzysu zdrowia Covid-19, inne nadal borykały się z jego skutkami. Kryzysy gospodarcze w efekcie pandemii, jak również niespłacalne zadłużenie, konflikty i zmiany klimatyczne, spowodowały gwałtowny wzrost kosztów życia i spadek bezpieczeństwa żywnościowego. Wyzwania nieproporcjonalnie dotknęły najbardziej zmarginalizowane grupy społeczne i doprowadziły do pogłębienia nierówności.

Powyższe, głęboko powiązane ze sobą, kwestie, najsilniej wybrzmiały w badaniu Amnesty International przeprowadzonym w 156 krajach w 2022 roku. Tłumienie sprzeciwu sprzyjało powstawaniu konfliktów. Konflikty zbrojne i zamachy stanu, które miały miejsce w 2021 roku, utorowały drogę do represji wobec społeczeństwa obywatelskiego. Przemoc seksualna wobec kobiet i dziewcząt stanowiła jeden z najokrutniejszych elementów konfliktów zbrojnych. Wojny, kryzysy polityczne, wzrost kosztów życia, ograniczenie prawa do aborcji, przemoc wobec kobiet i dyskryminacja były ważnymi przyczynami protestów. Badanie Amnesty International ujawniło dowody na to, że w obrębie niektórych z tych schematów naruszeń, coraz poważniejsze szkody wynikają z modelu biznesowego Big Tech. Podkreśla także pilną potrzebę podjęcia odważniejszych działań w celu rozwiązania kryzysu klimatycznego i zahamowania degradacji środowiska.

NARUSZENIA MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA HUMANITARNEGO I PRAW UCHODźCÓW I MIGRANTÓW

Na całym świecie wybuchały i odnawiały się konflikty, a także utrzymywały się konflikty długotrwałe. Siły rządowe i grupy zbrojne naruszały międzynarodowe prawo humanitarne i łamały prawa człowieka, co w niektórych przypadkach nosiło znamiona zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości.

W Europie siły rosyjskie dokonały aktu agresji, najeżdżając na Ukrainę oraz dopuściły się pozasądowych egzekucji ludności cywilnej i masowych ataków na ludność cywilną, a zimą uderzyły w infrastrukturę energetyczną tego kraju. W Afryce siły rządowe i grupy zbrojne walczące między innymi w Etiopii, Demokratycznej Republice Konga (DRK) i w regionie Sahelu spowodowały śmierć tysięcy cywilów, popełniając niekiedy masowe mordy. Na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej długotrwałe konflikty w Libii, Syrii i Jemenie, jak również podjęte na nowo w sierpniu działania zbrojne między Izraelem a palestyńską grupą zbrojną, charakteryzowały się atakami lotniczymi bez rozróżnienia celu lub innymi bezprawnymi aktami przemocy, w których ginęła i odnosiła obrażenia ludność cywilna. Zbrodnie wojenne popełniano również w Afganistanie, gdzie talibowie kontynuowali kampanię zabójstw, biorąc odwet na członkach poprzedniej administracji i sił bezpieczeństwa.

W czasie toczących się w różnych regionach konfliktów dochodziło do przemocy seksualnej, która używana była również jako narzędzie prowadzenia wojny. Zarówno w Republice Środkowoafrykańskiej, jak i w Sudanie Południowym dziesiątki kobiet i dziewcząt zgłaszało, że zostały zgwałcone w czasie starć między siłami rządowymi a grupami zbrojnymi lub podczas ataków grup zbrojnych. W Etiopii siły tigrayskie dopuściły się w związku z konfliktem licznych gwałtów i innych aktów przemocy seksualnej. Na Ukrainie, oprócz pojawiającej się w doniesieniach przemocy seksualnej ze strony wojsk rosyjskich, kobiety narażone były na inne zagrożenia związane z płcią będące następstwem ataków na placówki służby zdrowia, które przyczyniły się do znacznego ograniczenia dostępności świadczeń medycznych z zakresu opieki nad matką i dzieckiem.

pozytywnym posunięciem było natomiast potępienie przez większość członków Zgromadzenia Ogólnego ONZ agresji Rosji na Ukrainę oraz szybkie powołanie przez Radę Praw Człowieka ONZ komisji śledczej w sprawie tej inwazji. Wobec braku reakcji Rady Bezpieczeństwa ONZ na wiele konfliktów, Zgromadzenie Ogólne ONZ podniosło koszty polityczne związane z wykorzystaniem weta przez stałych członków Rady Bezpieczeństwa. W kwietniu przyjęto rezolucję, która zobowiązywała Zgromadzenie Ogólne do automatycznego odbycia posiedzenia

za każdym razem, gdy w Radzie zostanie użyte weto.¹ Zgromadzenie Ogólne zebrało się następnie po tym, jak Rosja nadużyła swojego prawa weta, aby zablokować rezolucję Rady Bezpieczeństwa, na mocy której wezwano Federację Rosyjską do cofnięcia wrześnie decyzji o aneksji czterech częściowo okupowanych regionów Ukrainy. Zgromadzenie Ogólne potępiło ten ruch i uznało go za nieważny i nielegalny. Cyniczne działania Rosji nie były jednak jedynym przypadkiem selektywnego podejścia do naruszeń prawa w sytuacji konfliktu.

Państwa zachodnie ochoczo poparły starania Międzynarodowego Trybunału Karnego (MTK) o zbadanie zarzutów dotyczących zbrodni wojennych w Ukrainie, natomiast niektóre z nich nie podjęły równie zdecydowanych kroków w rozmaitych innych sytuacjach. Wielka Brytania w efekcie przeznaczyła dodatkową pomoc dla MTK, a USA udzieliły mu politycznego wsparcia, mimo że same nie ratyfikowały Statutu Rzymskiego i sprzeciwiały się postępowaniom prowadzonym przeciwko ich politycznym sojusznikom, takim jak Izrael, lub własnym obywatelom w Afganistanie i Iraku. W związku z działaniami prowadzonymi przez funkcjonujący już od 20 lat MTK pojawia się pytanie, czy zasady obowiązujące w Trybunale stosowane są jednakowo wobec ofiar naruszeń prawa międzynarodowego w każdej sytuacji i w każdym regionie. MTK publicznie promował swoje absolutnie niezbędne, zakrojone na szeroką skalę śledztwo w sprawie sytuacji w Ukrainie, podczas gdy na inne dochodzenia, np. w sprawie wydarzeń w Nigerii i Palestynie, przeznaczył znacznie mniej środków.² Innym przykładem niekonsekwencji jest to, że Rada Praw Człowieka ONZ z jednej strony słusznie potępiła naruszenia w Ukrainie, a z drugiej nie zajęła się w istotny sposób konfliktem w Jemenie, co skutkuje powstaniem ogromnej luki w zakresie odpowiedzialności.

Niektóre przedsiębiorstwa przyczyniały się do powstawania i ułatwiały naruszenia w sytuacjach konfliktu, chociaż obrońcy i organizacje zajmujące się ochroną praw człowieka, a także niektóre rządy, podejmowały działania, aby przeciwstawić się takiemu postępowaniu firm. Amnesty International udokumentowała rolę podmiotów gospodarczych w imporcie i dystrybucji paliwa lotniczego, które mogło zostać wykorzystane w nalotach sił zbrojnych Mjanmy na ludność cywilną. W następstwie tej inicjatywy niektóre z zaangażowanych firm ogłosiły, że wycofują się lub zawieszają działalność gospodarczą w Mjanmie. Amnesty International ustaliła również, że algorytmy i praktyki biznesowe koncernu Meta (właściciela serwisów Facebook i Instagram) w znacznym stopniu przyczyniły się do poważnych naruszeń praw człowieka w 2017 r., wzmacniając rozpowszechnianie treści skierowanych przeciwko ludności Rohingja i umożliwiając skierowane przeciwko tej grupie działania wojskowe w Mjanmie.

Jak można było przewidzieć, konflikty zbrojne spowodowały duże ruchy uchodźców i przesiedlenia wewnętrzne. Przyjęta przez UE polityka otwartych drzwi wobec ukraińskich uchodźców uciekających przed rosyjską agresją pokazała, że Unia – jeden z najbogatszych bloków politycznych na świecie – jest w stanie przyjąć dużą liczbę osób poszukujących ochrony i zapewnić im dostęp do kluczowych świadczeń, takich jak opieka zdrowotna, edukacja i zakwaterowanie. Jednocześnie jednak podejście to znacznie odbiega od sposobu traktowania ubiegających się o ochronę przybyszów spoza Europy, uwidaczniając głęboko zakorzeniony rasizm i dyskryminację. Zarówno na granicach lądowych, jak i morskich uchodźcy i migranci byli zmuszani do przymusowego powrotu, bez możliwości sprzeciwienia się takiej decyzji, a czasami również z użyciem przemocy, mimo tego, że niektórzy z nich doświadczali tortur i innych naruszeń w krajach tranzytowych, takich jak Libia. Wielu zostało pozostawionych na pastwę losu.

Oslabieniu uległa ochrona uchodźców na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej. Władze libańskie intensyfikują tak zwane „dobrowolne powroty” Syryjczyków. Niedostępność solidnych systemów ochrony międzynarodowej w wielu krajach obu Ameryk wciąż skutkuje pozbawianiem tejże ochrony gwałtownie rosnącej liczby osób uciekających przed przemocą zbrojną i innymi kryzysami. Od września 2021 r. do maja 2022 r. USA wydalily ponad 25 000 Haitańczyków, którzy byli poddawani torturom i innym formom złego traktowania wynikającym z rasizmu wobec osób czarnych.

Strony konfliktów zbrojnych muszą przestrzegać międzynarodowego prawa humanitarnego, badać zarzuty naruszenia prawa i ścigać podejrzanych sprawców. Wszystkie pozostałe rządy powinny konsekwentnie naciskać na zaangażowanych w konflikt w tej sprawie i działać na rzecz wzmocnienia realizacji rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1325, która wzywa do podjęcia szczególnych środków w celu ochrony kobiet i dziewcząt przed przemocą seksualną związaną z konfliktami, a także potwierdza znaczenie pełnego i równego udziału kobiet w rozwiązywaniu konfliktów i przywracaniu pokoju. Międzynarodowy Trybunał Karny musi zadbać o to, aby dochodzenia finansowane były w niedyskryminujący sposób. Wszystkie rządy muszą zapewnić osobom uciekającym przed prześladowaniami bezpieczeństwo i ochronę międzynarodową oraz wyeliminować podwójne standardy w traktowaniu osób ubiegających się o ochronę.

WOLNOŚĆ SŁOWA, ZRZESZANIA SIĘ I ZGROMADZEŃ

Tłumienie sprzeciwu i represje wobec społeczeństwa obywatelskiego pozostały jedną z kluczowych globalnych tendencji w obszarze praw człowieka.

Niektóre z naruszeń wolności słowa i zrzeszania się były związane z konfliktami zbrojnymi. W Rosji nowe przepisy faktycznie zakazały krytycznego wypowiedzania się na temat wojny na Ukrainie. Przeprowadzono tysiące postępowań administracyjnych i karnych, zamknięto dziesiątki niezależnych redakcji. W Etiopii władze arbitralnie zatrzymywały pracowników mediów i hamowały pokojowe inicjatywy organizacji społeczeństwa obywatelskiego.

Inne represje następowały w następstwie zbrojnego przejęcia władzy. Po tym, jak w 2021 roku w Afganistanie rządy przejęli talibowie, władze w arbitralny sposób pozbawiały dziennikarzy wolności, a także poddawały ich torturom i innym formom złego traktowania w odwecie za krytyczne doniesienia na swój temat. W Mjanmie wojskowi, którzy przejęli władzę w wyniku zamachu stanu w 2021 r., aresztowali dziesiątki pracowników mediów, utrzymali zakaz działalności niezależnych mediów i ograniczyli legalną działalność organizacji pozarządowych, ustanawiając karę więzienia za nieprzestrzeganie tych ograniczeń. W Mali, gdzie w latach 2020 i 2021 doszło do zamachów stanu, władze zawiesiły działalność nadawców krajowych i zagranicznych oraz aresztowały lub zastraszały dziennikarzy i inne osoby za krytykę rządu lub armii.

W innych miejscach na świecie wpływowe państwa wzmocniły naciski na społeczeństwo obywatelskie, starając się nie dopuścić do dyskusji o przestrzeganiu przez nie praw człowieka na arenie wewnętrznej i międzynarodowej. Władze Chin ostro zareagowały na stanowczy i długo oczekiwany raport Biura Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka (OHCHR), dokumentujący podejrzenia zbrodni przeciwko ludzkości popełnianych wobec Ujgurów i innych muzułmańskich mniejszości etnicznych w prowincji Xinjiang, gdzie – według doniesień – arbitralnemu pozbawieniu wolności poddano tysiące mężczyzn i kobiet, wprowadzając jednocześnie coraz bardziej wszechobecną i wyrafinowaną cenzurę w całym kraju. Rząd indyjski nałożył na obrońców praw człowieka zakaz wyjazdów za granicę.

W Turcji parlament przyjął nową ustawę o dezinformacji, zwiększającą uprawnienia rządu w zakresie kontroli mediów społecznościowych, podczas gdy władze kontynuowały zatrzymania i ściganie dziesiątek dziennikarzy, obrońców praw człowieka i polityków opozycyjnych pod fałszywymi zarzutami dotyczącymi terroryzmu. W Egipcie władze starały się poprawić swój wizerunek w okresie poprzedzającym organizację 27. Konferencji stron Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (COP27) w listopadzie, w tym poprzez zwolnienie setek więźniów politycznych. Jednocześnie jednak arbitralnie zatrzymano około trzykrotnie więcej osób za faktyczne lub domniemane wyrażanie sprzeciwu, a setki z nich oskarżono o podżeganie do demonstracji podczas COP27.

Wydarzenia w Egipcie stanowią jeden z przykładów powiązań między wolnością słowa, a sprawiedliwością klimatyczną i degradacją środowiska. Aktywiści działający na rzecz ochrony środowiska byli zabijani lub zastraszani również w innych krajach. Jest to najbardziej widoczne w Ameryce Łacińskiej. W swoim raporcie z 2022 roku organizacja Global Witness podała, że w tym regionie zabito trzy czwarte wszystkich obrońców ziemi i środowiska naturalnego pozbawionych życia w 2021 roku. Na całym świecie ludzie gromadzili się, by protestować przeciwko zaniechaniom w zakresie zmian klimatycznych, a także wielu innym problemom, takim jak wojny, kryzysy polityczne, rosnące koszty życia, ograniczenia prawa do aborcji, przemoc wobec kobiet i dyskryminacja. W celu tłumienia protestów państwa często stosowały bezprawne środki przymusu, w tym metody, które mogą skutkować pozbawieniem życia poddanych im osób. Zostało to brutalnie zademonstrowane w Iranie, gdzie trwające od września bezprecedensowe wystąpienia społeczne w reakcji na trwającą dziesiątki lat dyskryminację ze względu na płeć, surowe represje i – szerzej – skierowane przeciwko samej Republice Islamskiej spotkały się z ostrą reakcją władz. Protesty i demonstracje tłumiono przy użyciu ostrej amunicji, metalowych peletów i bicia, pozbawiając przy okazji życia setki osób, w tym dziesiątki dzieci. Równocześnie w Peru ponad 20 osób zginęło po tym, jak organy bezpieczeństwa użyły bezprawnie siły w odpowiedzi na protesty podczas kryzysu politycznego, który nastąpił po obaleniu urzędującego prezydenta w grudniu.

Siły bezpieczeństwa na całym świecie używają do tłumienia protestów broni palnej i szeregu mniej śmiertelnych rodzajów uzbrojenia, takich jak pałki, gaz łzawiący i kule gumowe. Niektóre formacje sił bezpieczeństwa arbitralnie zatrzymywały protestujących i poddawały ich torturom lub innym formom złego traktowania, niekiedy przy użyciu specjalnie w tym celu zaprojektowanych środków technicznych, takich jak obciążające łańcuchy na nogi.

Rozprzestrzenianie się i nadużywanie technicznych środków przymusu w kontekście działań policyjnych było ogólnie rzecz biorąc ułatwiane przez brak globalnej kontroli w zakresie praw człowieka w odniesieniu do ich importu i eksportu. W maju, na wniosek Zgromadzenia Ogólnego ONZ, grupa ekspertów rządowych opublikowała raport, w którym przedstawiła możliwość stworzenia prawnie wiążącego instrumentu regulującego obrót tymi środkami. Argentyna, UE i Mongolia stanęły na czele globalnego sojuszu ponad 60 państw popierających potencjalny traktat regulujący ten obszar. Organizacje praw człowieka zaproponowały kluczowe elementy, które należałoby uwzględnić w tym instrumencie.³

Państwa tłumili protesty także innymi środkami. Władze takich krajów jak Australia, Indie, Indonezja czy Wielka Brytania uchwaliły nowe przepisy nakładające ograniczenia dotyczące demonstracji. Inne rządy uniemożliwiały protestującym kwestionowanie prowadzonej przez siebie polityki, korzystając ze stanów nadzwyczajnych, na przykład w Sri Lance, pretekstów

takich jak Covid-19, w przypadku Chin, lub powołując się na konieczność zapewnienia bezpieczeństwa wyborów, jak miało to miejsce w przypadku Gwinei (kolejnego kraju, w którym w 2021 roku doszło do zamachu stanu). Rządy próbowały udaremnić protesty również poprzez ograniczenia przestrzeni obywatelskiej w Internecie. Na wyłączenie lub zakłócanie dostępu do Internetu i usług telekomunikacyjnych zdecydowały się m.in. władze Iranu i Mjanmy. Międzynarodowa reakcja na te rażące naruszenia praw człowieka i innego rodzaju naruszenia, które wykraczały poza sferę wolności słowa, zrzeszania się i pokojowych zgromadzeń, była niespójna, podobnie jak reakcja ONZ i MTK na sytuacje konfliktów zbrojnych. Z jednej strony Rada Praw Człowieka ONZ powołała specjalnego sprawozdawcę ds. stanu przestrzegania praw człowieka w Rosji oraz mechanizm śledczy w sprawie Iranu w odpowiedzi na przypadki śmiertelnych ofiar tłumienia tamtejszych protestów. Z drugiej jednak strony, Rada zadecydowała w głosowaniu, aby nie badać dalej (ani nawet nie omawiać) dowodów na popełnienie potencjalnych zbrodni przeciwko ludzkości w chińskiej prowincji Xinjiang, a także wstrzymała prace nad rezolucją w sprawie Filipin. Również sojusznicy Izraela stanowczo odrzucili twierdzenia narastającego grona organizacji praw człowieka, w tym Amnesty International, o ustanowieniu przez to państwo systemu apartheidu, mimo że analiza ta została poparta przez ekspertów ONZ. Tymczasem międzynarodowy system ochrony praw człowieka, jeden z trzech filarów ONZ, pozostaje chronicznie niedofinansowany, a niektóre państwa starają się wykorzystać proces budżetowy w celu uniemożliwienia uruchomienia potrzebnych mechanizmów.

Władze muszą zaprzestać wykorzystywania pretekstów do tłumienia sprzeciwu i uniemożliwiania dyskusji o przestrzeganiu przez nie praw człowieka. Muszą wyjaśniać przypadki zabójstw, zastraszania i nękania obrońców praw człowieka, powstrzymać siły bezpieczeństwa przed używaniem niepotrzebnej lub nadmiernej siły podczas protestów oraz uchylić lub zmienić przepisy naruszające prawo do pokojowych zgromadzeń. Na poziomie wielostronnym rządy powinny wspierać negocjacje zmierzające do przyjęcia nowego traktatu w sprawie kontroli obrotu środkami technicznymi wykorzystywanymi przez organy ochrony porządku publicznego. Powinny również konsekwentnie tworzyć mechanizmy rozliczalności stosowane we wszystkich przypadkach rażącego łamania praw człowieka.

PRZEMOC ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ ORAZ PRAWA SEKSUALNE I REPRODUKCYJNE

Przemoc wobec kobiet, dziewcząt i osób LGBTI pozostała globalnym problemem z zakresu ochrony praw człowieka. Do niektórych z tych aktów przemocy dochodziło w trakcie konfliktów zbrojnych, o czym była już mowa. Jednakże większość z nich wydarzyła się w czasie pokoju i w warunkach domowych.

W samym tylko Meksyku odnotowano setki zabójstw kobiet, do których doszło ze względu na płeć i które stały się powszechne z uwagi na bezkarność sprawców, co wpisuje się w schemat występujący w obu Amerykach. Wenezuelskie uchodźczynie spotykały się z przemocą i dyskryminacją ze względu na płeć w Kolumbii, Ekwadorze, Peru oraz Trynidadzie i Tobago. W poprzednich latach kobiety należące do rdzennej ludności zgłaszały przypadki przymusowej sterylizacji w Kanadzie, a w USA nadal doświadczają nieproporcjonalnie dużej liczby gwałtów i częstych sytuacji przemocy seksualnej. Wysokie natężenie przemocy (w tym internetowej) utrzymywało się również w innych miejscach. W Pakistanie odnotowano kilka głośnych zabójstw kobiet dokonanych przez członków rodziny, jednak tamtejszy parlament nie zdołał uchwalić ustawy o przemocy domowej, która czekała na przyjęcie od 2021 roku. W Indiach bezkarnie stosowano przemoc wobec kobiet wywodzących się z kast dalitów i adiwasi, a także dopuszczano się innych przestępstw z nienawiści na tle kastowym.

Niektóre rządy w odpowiedzi na naciski obrońców praw człowieka podjęły działania w celu poprawy poziomu ochrony prawnej na poziomie ustawodawczym. W Europie (w Belgii, Finlandii i Hiszpanii) weszły w życie nowe przepisy dotyczące przestępstwa zgwałcenia, określające zasadę zgody. W Afryce i Azji, w krajach takich jak Chiny, Kongo, Indonezja, Papua Nowa Gwinea i Zimbabwe, przyjęto nowe przepisy, których celem jest m.in. wzmocnienie ochrony kobiet i dziewcząt przed przemocą seksualną i przemocą motywowaną płcią. Jednak zbyt często – w tych i innych krajach na całym świecie – władze nie zdołały w praktyce ochronić kobiet i dziewcząt przed utrwaloną przemocą ze względu na płeć lub rozwiązać problemu bezkarności sprawców przestępstw z nią związanych. Na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej władze Egiptu, Iranu, Iraku, Arabii Saudyjskiej i Jemenu wręcz stawiały obrońcom praw człowieka i aktywistom kobiet zarzuty i poddawały ich innym formom szykanowania za wystąpienia przeciwko przemocy seksualnej.

Jak zawsze, tłem dla tych aktów przemocy była utrzymująca się i powszechna dyskryminacja kobiet, dziewcząt i osób LGBTI o charakterze prawnym i praktycznym, potęgowana przez dyskryminacyjne postawy i normy społeczne. Szczególnie zauważalne było pogorszenie się sytuacji kobiet i dziewcząt w Afganistanie. Nowe edykty wydane przez talibów zabraniają kobietom i dziewczętom podróżowania bez męskiego “opiekuna”, zakazują im wstępu do parków publicznych i zabraniają uczęszczania do szkół średnich i wyższych oraz pracy w organizacjach pozarządowych.

Jednocześnie miniony rok przyniósł zarówno regres, jak i postęp w zakresie prawa do aborcji. Po zniesieniu w czerwcu ochrony uprawnień dotyczących aborcji na szczeblu federalnym w USA, kilka stanów uchwaliło ustawy zakazujące lub ograniczające dostęp do aborcji, podczas gdy inne w przeważającej większości opowiedziały się za ochroną tego prawa. W pięciu innych

krajach obu Ameryk aborcja była nadal uznawana za przestępstwo, natomiast wyrok sądu konstytucyjnego w Kolumbii zdekryminalizował aborcję do 24. tygodnia ciąży, a nowa ustawa w Ekwadorze zniósła karalność przerywania ciąży w przypadku gwałtu.

Podobne tendencje zaobserwowano w całej Europie. Na Węgrzech, w Polsce i Słowacji wprowadzono nowe regulacje ograniczające dostęp do aborcji, natomiast w kilku innych krajach, między innymi w Niemczech i Holandii, zniesiono pewne ograniczenia w dostępie do aborcji. Jednocześnie w państwach takich jak Andora i Polska obrońcy praw człowieka byli poddawani szykanom za popieranie prawa do aborcji.

Rządy muszą podjąć kompleksowe działania mające na celu zapobieganie ugruntowanej przemocy motywowanej płcią wobec kobiet, dziewcząt i osób LGBTI, a także objąć ofiary przemocy ochroną i udzielać im wsparcia oraz zająć się problemem bezkarności sprawców tego rodzaju przestępstw. Wszystkie państwa, które w dalszym ciągu uznają aborcję za przestępstwo, muszą zreformować swoje przepisy dotyczące przerywania ciąży w taki sposób, aby zapewnić powszechny dostęp do informacji i świadczeń związanych z aborcją oraz do opieki poaborcyjnej, bez narażania na dyskryminację lub przymus, z poszanowaniem autonomii reprodukcyjnej i innych praw człowieka.

PRAWA GOSPODARCZE I SPOŁECZNE

We wszystkich regionach kryzysy gospodarcze związane ze efektami pandemii Covid-19, jak również niespłacalne zadłużenie, konflikty i zmiany klimatyczne, spowodowały gwałtowny wzrost kosztów życia i skutkowały brakiem bezpieczeństwa żywnościowego. Międzynarodowy Fundusz Walutowy wskazał w październiku, że ponad 60% krajów o niskich dochodach i ponad 25% rynków wschodzących prawdopodobnie nie będzie w stanie obsługiwać swoich długów. Rosyjska inwazja na Ukrainę nie tylko zakłóciła dostawy pszenicy, będące podstawą zaopatrzenia wielu krajów, ale również spowodowała znaczny wzrost kosztów paliw. Wyzwania te zostały spotęgowane przez zaniechania wielu rządów w zakresie usuwania barier strukturalnych i przyczyn leżących u podstaw niemożności realizacji prawa do pożywienia, zdrowia, zabezpieczenia społecznego, mieszkania i wody, takich jak nierówności społeczno-ekonomiczne i niskie wydatki publiczne na opiekę zdrowotną i społeczną. Wyzwania te nieproporcjonalnie dotknęły najbardziej zmarginalizowane grupy społeczne we wszystkich regionach.

Unia Afrykańska ogłosiła rok 2022 Rokiem Żywienia, ale ekstremalne warunki pogodowe spowodowały problemy żywieniowe w kilku krajach regionu. W Somalii dotkliwa susza spowodowała wzrost liczby przypadków niedożywienia, a w Nigerii powodzie wywołały epidemię chorób przenoszonych przez wodę, które pochłonęły setki ofiar. Kryzysy gospodarcze sprawiły,

że odsetek żyjących w ubóstwie mieszkańców Afganistanu wzrósł z 47% w 2020 roku do 97% w 2022 roku, a ludność Sri Lanki doświadczyła poważnych braków żywności, paliwa, leków i innych artykułów pierwszej potrzeby. Ze względu na trudności ekonomiczne poziom bezpieczeństwa żywnościowego obniżył się również na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej. W przypadku Syrii i Jemenu kluczowym czynnikiem były konflikty zbrojne. Kryzysy humanitarne występujące na zachodniej półkuli spowodowały, że ponad 40% ludności Haiti znalazło się w obliczu kłęski głodu, a na brak bezpieczeństwa żywnościowego narażona była większość ludności Wenezueli. Z powodu wojny z Rosją co najmniej pół miliona dzieci w Ukrainie pogrążyło się w ubóstwie. W innych częściach Europy ogromne skoki cen energii, częściowo spowodowane wojną, przyczyniły się do rekordowej inflacji i kryzysu związanego z wysokimi kosztami utrzymania, w nieproporcjonalny sposób dotykając osoby należące do najbardziej zmarginalizowanych grup.

Zjawiska takie jak ubóstwo, niedożywienie i wysiedlenia dodatkowo pogłębiły się na skutek zmian klimatycznych. Podnoszenie się poziomu mórz i powodzie dotknęły zubożałe społeczności nadmorskie w takich krajach jak Bangladesz, Honduras i Senegal, a wzrost temperatur w połączeniu ze skutkami inwestycji w infrastrukturę energetyczną dotknął ludność rdzenną w Kanadzie i Rosji.⁴ W wielu krajach, w tym w Indiach i Pakistanie, rekordowe upały oraz zanieczyszczenie powietrza wywołały negatywne skutki dla osób zmuszonych do pracy na zewnątrz, takich jak rolnicy, sprzedawcy uliczni i pracownicy najemni. Deszcze i powodzie w Pakistanie, nasilone wskutek zmian klimatycznych, również miały katastrofalny wpływ na życie i środki utrzymania wielu ludzi. Pomimo tych wszystkich wydarzeń oraz przyjęcia w lipcu przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucji uznającej prawo do czystego, zdrowego i zrównoważonego środowiska, działania rządów w zakresie klimatu pozostają rozczarowująco nieadekwatne. Choć COP27 doprowadziła do przyjęcia funduszu przeznaczonego na pokrycie strat i szkód poniesionych w wyniku zmian klimatycznych, nie udało się osiągnąć porozumienia w sprawie stopniowej rezygnacji z wszelkich paliw kopalnych.⁵ Tymczasem realizacja obecnych zobowiązań rządów w zakresie redukcji emisji skazałaby ludzkość na niszczące skutki globalnego ocieplenia klimatu o 2,5 °C.

Na całym świecie prawo do mieszkania było naruszane przez przymusowe eksmisje, które często dotyczyły osób najbardziej narażonych na dyskryminację. W Afryce, obu Amerykach i Azji rządy realizowały inwestycje w obszarze przemysłu wydobywczego, rolnictwa i infrastruktury bez uzyskania swobodnej, wcześniejszej i świadomej zgody dotkniętej nimi rdzennej ludności, co czasami prowadziło do przymusowych wysiedleń. W Tanzanii władze siłą eksmitowały rdzennych członków społeczności masajskiej z ziemi ich przodków po to, aby stworzyć tam warunki dla działalności turystycznej.

Kontynuowano prace nad opracowaniem nowego, objętego patronatem ONZ traktatu w sprawie globalnego opodatkowania przedsiębiorstw wielonarodowych, które zakończyły się jednogłośnie przyjęciem grudniowej rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Stanowiło to odzwierciedlenie faktu, że obecna globalna umowa podatkowa Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), uzgodniona w 2021 r., nie zawiera zapisów pozwalających na skorygowanie nierównowagi w zakresie alokacji praw do opodatkowania pomiędzy miejscami powstawania zysków przedsiębiorstw, znajdujących się często w krajach globalnego Południa, a lokalizacjami ich statutowej siedziby, najczęściej położonymi w krajach globalnej Północy. Potrzebne jest dalsze aktywne zaangażowanie na rzecz sprawiedliwego systemu, który zagwarantuje niezbędne dodatkowe środki, szczególnie dla krajów o niskich dochodach, oferując lepsze zabezpieczenie praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych ludności.⁶

Rządy muszą pilnie podjąć kroki w celu złagodzenia kryzysu klimatycznego i utrzymania poziomu globalnego wzrostu temperatury poniżej 1,5 °C ponad poziom z epoki poprzedzającej rewolucję przemysłową, w tym poprzez nadanie priorytetu szybkiej rezygnacji z paliw kopalnych, przy jednoczesnym zagwarantowaniu sprawiedliwego i zgodnego z prawami człowieka przejścia do gospodarki zeroemisyjnej. Muszą wprowadzić środki gwarantujące wszystkim, w tym osobom i grupom zmarginalizowanym, prawo do odpowiedniego poziomu życia, wyżywienia, zdrowia, zabezpieczenia społecznego, mieszkania i wody. Władze muszą uzyskać swobodną, wcześniejszą i świadomą zgodę ludności rdzennej na wszelkie inwestycje realizowane na jej ziemiach.

Zamożne państwa i międzynarodowe instytucje finansowe muszą dokonać pilnej redukcji zadłużenia i przekazać środki na międzynarodowe wysiłki na rzecz wsparcia krajów, które potrzebują pomocy w realizacji praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, także w kontekście kryzysu klimatycznego. Kraje o niższych dochodach powinny również skorzystać z bardziej sprawiedliwych i integrujących rozwiązań realizowanej pod auspicjami ONZ globalnej reformy podatkowej, dzięki której zostaną uzyskane niezbędne dodatkowe środki na ten cel.

MIĘDZYNARODOWE MECHANIZMY OCHRONY PRAW CZŁOWIEKA

W 2023 roku przypada 75. rocznica Powszechnej deklaracji praw człowieka, 30. rocznica Wiedeńskiej deklaracji i programu działania oraz 25. rocznica Deklaracji ONZ w sprawie obrońców praw człowieka. Realizacja tych instrumentów jest jednak utrudniona przez pewne wzorce zachowań państw, takie jak niespójne lub nieodpowiednie wdrażanie zobowiązań w zakresie praw człowieka, niespójne reakcje międzynarodowe na przypadki rażącego łamania praw człowieka oraz niewnoszenie wystarczających środków finansowych do międzynarodowych mechanizmów ochrony praw człowieka.

W tym kontekście państwa muszą odnowić swoje zobowiązania i podjąć konkretne kroki w celu zwiększenia skuteczności i trwałości międzynarodowej architektury praw człowieka. Chodzi o zwiększenie finansowania filaru ONZ dotyczącego praw człowieka, nadanie priorytetu konsekwentnej realizacji pełnego zakresu międzynarodowych zobowiązań państw w zakresie ochrony tych praw oraz promowanie spójności i skuteczności mechanizmów międzynarodowych służących rozwiązywaniu problemów związanych z łamaniem praw człowieka na całym świecie.

1.

UN: Veto resolution is a vital step towards accountability (Rezolucja ONZ w sprawie weta jest ważnym krokiem w kierunku zagwarantowania rozliczalności), 26 kwietnia.

2.

The ICC at 20: Double standards have no place in international justice (MTK po 20 latach: w międzynarodowym wymiarze sprawiedliwości nie ma miejsca na podwójne standardy), 1 lipca.

3.

Essential Elements of a Torture-Free Trade Treaty (Niezbędne elementy Traktatu o wolnym handlu), 23 września.

4.

Any Tidal Wave Could Drown Us: Stories from the Climate Crisis (Każdy następny przyptyw może być dla nas ostatni: opowieści z doby kryzysu klimatycznego), 3 listopada.

5.

COP27: Loss and Damage fund is welcome but failure to deliver on phasing out fossil fuels is a huge setback (COP27: fundusz strat i szkód się przyda, ale brak rezygnacji z paliw kopalnych to ogromna porażka), 21 listopada.

6.

Taxation, Illicit Financial Flows and Human Rights (Opodatkowanie, nielegalne przepływy finansowe i prawa człowieka), 28 czerwca.